

MESİR MACUNU

ASİL(*)

Sevfi ŞAR(*)

ÖZET

Bu makalede 1539 yılından günümüze kadar Nevruz günlerinde (21 Mart) halka dağıtılması gelenek haline gelen "Mesir Macunu"nun kaynağı, tarihçesi ve terkibi incelenmiş ve tartışılmıştır.

MESİR PASTE

SUMMARY

In this paper, the origin, history and the composition of "Mesir Paste" which is traditionally distributed on Nevruz Days (21st March) to the people since 1539 have been investigated and discussed.

İR SÖZCÜĞÜNÜN KAYNAĞI

Mesir sözcüğünün anlamı ve kaynağı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Seyir edilecek, gezilecek yer anlamına gelmektedir.

Yapı Tarihçisi Prof.Dr. Feridun Nafiz bu konuya değişik açıdan bakmaktadır.

Ona göre mesir, Pontus Kralı Mithridates'in isminin günümüze gelen şeklidir. Mithridates, "Mithridaticum" adlı bir anti-hazırlamıştır. Mithridaticum sözcüğü daha sonra kısaltılarak "Mithir" olmuştur. Daha sonra (th) → (s) gibi okunduğundan günümüzde "Misir" şeklini almıştır. Zamanla "Mesir" sözcüğü Osmanlıca Mesir sözcüğüyle

aynı okunuşu alarak anlam olarak da "Mesir'e, yani eğlence ve şenliğe dönüşmüştür(35).

Diğer bir görüşe göre, büyük hekim ve filozof İbni Sina'nın, Edviye-i Kalbiye ve Kanun adlı eserlerinde tiryak gibi zehirlenmelere karşı kullanılan "Mesrositos" adlı bir macundan bahsedilmektedir. Mesrositos'un Yunanca bir sözcük olduğu bilinmektedir. Sözcük, mesro ve sitos sözcüklerinden oluşmakta ve sitos sözcüğü tek başına "yiyecek, gıda" anlamına gelmektedir. "Mesir" sözcüğü Türkçe olmayıp, ne anlama geldiği kesin olarak bulunamamıştır. O halde "Mesrositos" mesir yiyeceği demektir. Mesrositos bileşik isminde

geçen "mesir" sözcüğü ile "mesir" sözcüğü birbirine oldukça yakındır. Mesir macununu yapan Merkez Efendi'nin, İbni Sina'nın "Kanun" adlı eserini okuyarak Mesrositos adlı macun hakkında bilgi sahibi olabileceği öne sürülmektedir. Bazı araştırmacılar Merkez Efendi'nin Mesrositos'dan esilenerek Mesir Macunu'nu yaptığı ve "mesir" sözcüğünü dilimize uyan bir sözcük olan "mesir" şekline soktuğu görüşündedirler(39).

Mesir bayramı her yıl nevruz günü yapılmaktadır. Nevruz, Farsça yenigün anlamına gelmektedir. Nevruz, Harzem Selçuklu Devleti Sultanı Celaleddin Şahın hazırladığı Celali Güneş Takvimi'nin yıl başlangıcı, İlkbaharın birinci günü ve gece ile gündüzün eşit olduğu gündür(6, 35).

Manisa'nın bu geleneği 16. yüzyılda 1539'da başlar. Mesir bir sağlık hareketi olarak doğmuş, zamanla ekonomik ve turistik bir karakter almıştır(5,6,35,39.)

MESİR MACUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Mesirin ortaya çıkışı hakkında birçok görüş ileri sürülmektedir.

1. Osmanlı Padişahlarından Yavuz Sultan Selim'in eşi, Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan, Manisa'da iken hastalanır ve hiçbir hekim tedavi edemez. Manisa Sultan Külliyesinde çalışan Merkez Efendi'ye başvurulur. Merkez Efendi'nin yaptığı macunun Hafsa Sultan'ı iyileştirmesiyle bu macunun dağıtımı yaygınlaşır(15).

2. Denizli'den İstanbul'a gitmek üzere Manisa'dan geçen Merkez Efendi, Sultan Külliyesi'ni çok beğenerek Hafsa Sultan'dan ek olarak bir de Darüşşifa yaptırmasını istemiştir. Hafsa Sultan, Merkez Efendi'nin bu isteğini Darüşşifada başhekim olarak kalması şartıyla kabul eder. Merkez Efendi'nin Darüşşifada 41 türlü baharattan hazırladığı macunun akıl hastalarına iyi gelmesi nedeniyle, her yıl nevruzda imaret kulelerinden halka bu macunun atılması-gelenek haline gelmiştir(6,30,34).

3. Sipyulus dağı eteklerinde kurulan Manisa'nın Osmanlı Devleti idaresine geçmesinden sonra, şehrin ovaya doğru kay-

dırılması planlanmıştı. Bu düşünce ile ova da Sultan Külliyesi inşa edilir. Darüşşifanın hekimbaşısı Merkez Efendi halkı ova da yerleşmeye teşvik için mesir macununu hazırlar ve Nevruz günü Sultan Camii minaresinden halka atılarak dağıtılmasını ister(22,25,39).

4. Bir kısım yazarların görüşüne göre; folklorumuzdaki bütün inanç ve geleneklerin oluşmasında eski Türk inançları yanında, Mezopotamya, Hitit, Frig ve Sümer inançları da rol oynaraktadır. Mesir geleneğinin derinliklerinde de eski Sümer inançlarının değişik bir şekline rastlanmaktadır. Sümer ve Hititler'de Dumuzi, Finike ve Grekler'de Adonis adlı Bitki Tanrısı'nın öldürülmesiyle toprağa karışan kanı ile sulanarak yetişen bitkilerden bahar aylarında macunlar yapılır ve bu tanrılar adına şenlikler düzenlenirdi. Bu macundan yiyenlerin hastalıklardan kurtulacağına, dileklerinin yerine geleceğine inanılırdı. Mesir macunu da aynı amaçlarla kullanılmaktadır(16).

5. Diğer bir görüş ise XVI yüzyılda Venedik'te her bahar Mithridaticum için yapılan törenlerin değişik bir şekilde Mesir Bayramı olarak Anadolu'ya girmesidir. Mithridates'in zehirlerle karşı yaptığı macun 54 drogan oluşmaktadır. Daha sonra Romalı hekim Andromaque tarafından bazı değişiklikler yapılarak 74 maddeden oluşan Theriaque hazırlanmıştır(5,6,31,35,39).

Pontus'ta 21 Mart Nevruz günü, adları (S) harfiyle başlayan 7 çeşit maddeden meydana gelen macun kıvamında bir taflı yemek adetti. Mesir macununun Nevruz günü dağıtılması kökeninin buralardan kaynaklandığı görülmektedir(26).

Macun, Arapça "acn" sözcüğünden türetilmiş olup yoğurulmuş, hamur edilmiş anlamına gelmektedir. Çeşitli maddelerin birleştirilip birbiriyle karıştırılıp yoğurularak elde edilen macunu ilk defa din adamları yapıp uygulamışlardır. O dönemlerde ilaç niteliğinde olan macun, Sümer, Hindistan, Mısır, Çin, İran, Anadolu, Grek, Latin ve Arap ülkelerinde kullanılmıştır(17).

Macunlar, eski çağlarda tanrısal güçler-

le, insanüstü bir özellik kazandırdığı inancıyla bazı hastalıkların tedavisinde ve özellikle afrodisyak olarak kullanılmıştır(17).

Osmanlı Türklerinde macun yapım sanatlarına esnaf-ı macuncuyan adı verilirdi. Evliya Çelebi, yaşadığı dönemde, İstanbul'da 500 kişinin çalıştığı 300 macuncu dükkanı bulunduğunu kaydetmektedir(6, 31).

MESİR MACUNUNUN TERKİBİ VE HAZIRLANIŞI

Mesir macunu terkiğini bulabildiğimiz en eski güvenilir kaynak Aydın Vilayeti Salnamesi'dir(4).

Aydın Vilayeti Salnamesi'nden onuncusunda Mesirle ilgili olarak "Bu macunun tenavülünde halkça bir i'tikad-ı umumi olup bu da macunu ekl eden zata senesi içinde yılan tasallut etmeyeceğinden ibarettir ve terkiibi şudur" denmektedir. Bu cümleyi günümüz Türkçesi'ne "Bu macunu yiyen kişiyi o yıl içinde yılan sokmayacağı halkın genel inancıdır ve macunun terkiibi şöyledir" şeklinde çevirebiliriz(4, 6).

Terkipte bulunan maddeler aşağıda incelenmiştir:

ANASON, Fructus Anisi

Pimpinella anisum (Umbelliferae) bitkisinin olgun meyvalarıdır. Anasonun mideyi, bağırsak gazlarının oluşumunu önleyici, hazmı kolaylaştırıcı, koku değiştirici ve göğüs yumuşatıcı etkileri bilinmektedir(8,11,12,13,19,21,27). Bileşimindeki anetol'den dolayı düşük dozlarda solunum ve dolaşımı hızlandırır ve salguları artırarak iştah açıcı etki gösterir(33). Karminatif etkisi ise bağırsaktaki fermentasyona mani olmasından ileri gelmektedir(24).

Antik çağlardan beri tanınan drog, Mezopotamya Kodeksi'nde kayıtlı olup, Ebers Papirus'da da adına rastlanmaktadır(31). DİOSCORİDES(18) droğu, göğüs yumuşatıcı, süt salgısını artırıcı, ağrı indirici olarak, AL-BİRÜNİ(29) ise karmi-

natif, pürgatif, emenagog ve afrodisyak olarak kullanmışlardır. Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar devrinde(2,3) gaz söktürücü, sancı kesici ve afrodisyak olarak kullanılan drog, eski Mısır çarşısında çocukların karnı sancılarını kesici olarak satılırdı(31).

ÇİVİT, İndigo

İndigofera tinctoria (Fabaceae) bitkisinden elde edilen, çok eskiden beri kullanılan mavi bir boya (Çivit) maddesidir(21). Çivitin boyayıcı özelliği bileşimindeki İndigo'dan ileri gelmektedir(14).

Antik Mısır'dan beri boya maddesi olarak kullanılan çivit, eski Aktariye Defterlerinde kayıtlıdır(14).

ÇÖPÇİNİ, Rhizoma Chinae

Smilax china (Liliaceae) bitkisinin rizomlarıdır. Çin Saparnası adı verilen çöpçini, bileşimindeki tanenden dolayı astrenjan etki göstermektedir(21). Droğun afrodisyak, stimülan, sudorifik ve demülsan etkisi bulunmaktadır(13).

İlk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de(20) kayıtlı olan drog, eskiden Mısır çarşısında satılırdı(14).

ÇÖREKOTU, Semen Nigellae Sativae

Nigella sativa (Ranunculaceae) bitkisinin olgunlaştıktan sonra toplanıp güneşte kurutulmuş tohumlarıdır. Tohumların diüretik, karminatif, stomaşik, stimülan, emmenagog, antispazmodik, aromatik ve pürgatif etkileri bilinmektedir(8,13,21,27). Ayrıca ekstrelerinin kalbe etkili olduğunda bildirilmektedir(1).

Eskiden beri tanınmakta olan çörekotu, DİOSCORİDES'in(18) Materia Medica adlı eserinde kayıtlı olup, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar devrinde mideyi ve afrodisyak olarak kullanılmıştır(2,3).

DAR-I FÜLFÜL

Piper longum (Piperaceae) bitkisinin

meyvalarıdır. Halk arasında mideyi kızdırıcı ve baharat olarak kullanılmaktadır(7).

Droğun baharat olarak kullanılışı, öksürük kesici ve kızdırıcı etkileri eskiden beri bilinmektedir. İBNİ SİNA'nın(29) eserlerinde de aynı amaçlarla tavsiye edilen drog, ilk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de kayıtlıdır(20).

HARDAL TOHUMU, Semen Sinapis

Brassica nigra (Cruciferae) bitkisinin olgun tohumlarıdır. Drog, ihtiva ettiği müsilağdan dolayı lapa halinde bronşitte ve romatizmada etkilidir(32). Küçük dozlarda dahilen midevi ve yatıştırıcı olarak, haricen yakı, lapa veya banyo halinde boğulma, romatizma, bronşit ve nevralljilerde kullanıldığı bilinmektedir(9). Drog, rubefiyani etkisini toz haline geldikten sonra ve nem yardımıyla göstermektedir(8,9,32)

Droğa, Ninova'da bulunan M.Ö. 7-8 yüzyıla ait tıbbi tabletlerde(6), Ebers Papyrus'da(31) ve Asur tabletlerinde(23) rastlanmıştır. DİOSCORİDES(18), droğun deri hastalıklarında ve bronşit tedavisinde kullanıldığını bildirmektedir. Osmanlılar ve Anadolu Selçukluları devrinde ağrı kesici olarak romatizmaya karşı kullanılan drog(2,3) ilk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de de kayıtlıdır(20).

HAVLICAN, Rhizoma Galangae

Alpinia officinarum (Zingiberaceae) bitkisinin kurutulmuş rizomlarıdır. Havlicanın bileşiminde uçucu yağ, tanen ve nişasta bulunmaktadır(10). Droğun öksürük kesici, midevi, koku giderici ve uyarıcı etkileri bilinmektedir(10,13).

XVII, XVIII, XIX yüzyıllara ait tıbbi eserlerde kullanılışına rastlanan drog, eski Mısır çarşısında da satılırdı(14).

HIYARŞEMBE (HİARŞEMBER), Fructus Cassiae Fistulae

Cassia fistula (Leguminosae) bitkisinin olgun meyvalarıdır. Bileşiminde antrakinin türevleri, şekerler, zambak ve uçucu

yağ bulunmaktadır(10). Drog, bileşimindeki antrakinin türevi maddelerden dolayı hafif müshil etki göstermektedir(10,32).

Antik Roma'dan beri tanınmakta olan droğun, Ortaçağ İslâm eczacılığında da kullanılışına rastlanmaktadır(31). Düstur al-Edviye'de(20) de kayıtlı olup, eskiden aktar dükkanlarında çok satılan bir droğdu(14).

HİNDİSTAN CEVİZİ VE BESBASE (MACİS),

Arillus Myristicae

Myristica fragrans (Myristicaceae) meyvalarının kurutulmuş arilluslarıdır. Bileşiminde uçucu yağ bulunmaktadır(9,10). Aromatik kokusundan dolayı digestif ve karminatif etkileri vardır(10).

Aktariye ve Saray Ecza Defterlerinde kayıtlı olan Besbase, XIX yüzyılda eski Mısır çarşısında çok satılan bir droğdu(14).

HİNDİSTAN ÇİÇEĞİ

Literatürde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

İKSİR, Elixir

Literatürde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

KAKULE, Fructus Cardamomi

Elettaria cardamomum (Zingiberaceae) bitkisinin tamamen olgunlaşmadan önce toplanıp kurutulmuş meyvalarıdır. Aromatik, tonik, karminatif, korigen ve baharat olarak kullanılmaktadır(9,10,13). Bileşiminde reçine, sabit ve uçucu yağ bulunmaktadır(9). Droğun bileşiminde sindirim borusunu ve sfinkterlerin hareketlerini stimüle edici ve iritan etkiye sahip uçucu yağ varsa da kakulenin etki mekanizması kesinlikle bilinmemektedir(14).

KAL BARDA

Literatürde herhangi bir bilgiye rastlan-

ır.

BİBER, Fructus Piperis Nigri

ır nigrum (Piperaceae) bitkisinin olgunlaşmadan toplanan ve kurutulmuş meyvalarıdır. Karabiberin mideyi, ateşli, uyarıcı, iştah açıcı etkileri bilinir ve baharat olarak kullanılmaktadır. n kızdırıcı ve uyarıcı etkisi bileşik reçineden ve uçucu yağdan ileri gelir (7,13,19,28).

İskenderî'nin bilinen drog, DİOSCORİDİS (18) ve İBNİ SİNA'nın (29) eserlerinde (2) olup, Osmanlılar devrinde iştah artırıcı ve afrodisyak olarak kullanılmıştır (2).

ANFİL, Caryophyllus

genia caryophyllus (Myrtaceae) bitkisinin kurutulmuş çiçek genceleridir. Anestezik ve analjezik özelliğinden dolandır, diş hekimliğinde kullanılmaktadır (9,19,24,32). Drog, antiseptik ve analjezik etkisini bileşimindeki uçucu yağdan bulunan öjenolden dolayı göstermektedir (32). Ayrıca mideyi ve karinatalarını (32).

Osmanlılar ve Anadolu Selçuklularının (2,3) afrodisyak olarak kullanıldığı, ilk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de kayıtlıdır (20).

İPEKİ, Fructus Cubebae

iper cubeba (Piperaceae) bitkisinin meyvalarıdır. Bileşiminde uçucu yağ, kurutulmuş ve piperin vardır (21). Böbrek uyarıcı, idrar yollarını antiseptik ve karminatif etkileri bilinmektedir (21).

İlk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de kayıtlı olan drog (20), eski aktar dükkanlarında satılırdı (14).

İPEKİ, Potassii Tartras TASYUM BİTARTARAT

Diğer bir adı şarap taşı olan kırım tartras (32) folklorik tıbbda purgatif ve diüretik olarak kullanılmakta, deri hastalıklarında

da tavsiye edilmektedir (14).

KİMYON, Fructus Carvi

Carum carvi (Umbelliferae) bitkisinin olgunlaştıktan sonra toplanıp kurutulmuş meyvalarıdır. Bileşimindeki uçucu yağdan dolayı karminatif, stimulan, laksatif, mideyi, gaz söktürücü, antispazmodik ve terletici etkileri bilinmektedir (8,11,12,13,21,27).

Çok eski çağlardan beri kullanılan bitki olan droğa, DİOSCORİDİS'in (18) eserlerinde terletici, mideyi ve gaz söktürücü olarak rastlanmaktadır. Osmanlılar devrinde (2) afrodisyak, Anadolu Selçuklularının devrinde (3) gaz söktürücü olarak kullanılan drog, Eski Mısır Çarşısı'nda satılırdı (14).

KİŞNİŞ, Fructus Coriandri

Coriandrum sativum (Umbelliferae) bitkisinin tamamen olgunlaştıktan sonra toplanıp güneşte kurutulmuş meyvalarıdır. Bileşiminde nişasta, tanen, şekerler, sabit ve uçucu yağ bulunmaktadır (8). Drog, iştah açıcı, yatıştırıcı ve bağırsak gazlarını giderici olarak infüzyon halinde kullanılmıştır (8,11,13,19,21,24,27). Drog, küçük dozlarda afrodisyak ve uyarıcı etkili olup, fazlası sarhoşluk ve dalgınlıkla başlayan bir zehirlenme yapar (8,24).

Kişniş, eski Mezopotamya'da ve Mısır'ın zamanında kullanılmış olup (31), DİOSCORİDİS (18), AL-BİRÜNİ ve İBNİ SİNA tarafından da tavsiye edilmiştir (29). Anadolu Selçuklularının devrinde (3) gaz söktürücü ve Osmanlılar devrinde (2) baharat olarak kullanılan kişniş, ilk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de kayıtlıdır (20).

LİMON TUZU, Acidum Citricum

Limon usaresinden ve sakkarozdan hareketle fermantasyon yoluyla elde edilen limon tuzu bugün efervesan granüllerin, bazı çözeltilerin ve şurupların hazırlanmasında kullanılmaktadır (32).

MA-İ LEZİZ

Literatürde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

MEYAN BALI, Succus Liguiritiae

Glycyrrhiza glabra (Leguminosae) varyetelerinin köklerinden elde edilen hülasedir. Pastil halinde öksürüğe karşı ekspektoran ve ses kısıklığını giderici olarak kullanılır(32).

PORTAKAL KABUĞU, Cortex Citri aurantii

Citrus aurantium var. *dulce* (Rutaceae) bitkisinin meyvalarının kabuğudur. Bileşimindeki uçucu yağ korijen olarak bazı ilaçların bileşimine girmektedir(21).

RAVENT KÖKÜ, Rhizoma Rhei

Bu drog, *Rheum* (Polygonaceae) türlerinden elde edilmektedir(32). Drog, bileşimindeki antrasen türevlerinden dolayı bağırsak peristaltizmini artırarak müshil eki göstermektedir(10,32). Ayrıca ihtiva ettiği tanendan dolayı astrenjan etkilidir(32).

Eski Roma'da astrenjan, eski Çin'de ise laksatif olarak kullanılırdı(14). XIII yüzyılda Avrupa'da midevi ve laksatif olarak, İslam tıbbında pürgatif olarak kullanılan drog(14), ilk kodekslerimizden *Düstur al-Edviye*'de kayıtlıdır(20).

REZENE, Fructus Foeniculi

Foeniculum vulgare (Umbelliferae) bitkisinin kurutulmuş olgun meyvalarıdır. Bileşimindeki anetolden dolayı karminatif etkilidir(9,21,33). Drog, midevi, süt çoğaltıcı ve yatıştırıcı olarak infüzyon veya toz halinde kullanılmıştır (7,9,11,21,24,27,37).

Antik devirlerden beri gaz söktürücü ve midevi olarak kullanılan droğun ismine *Ninova*'da bulunan M.Ö. 7-8 yüzyıla ait tıbbi tabletlerde de rastlanmıştır(6). *Dİ-OSCORİDES*'in(18) karminatif, midevi ve diüretik olarak tavsiye ettiği drog, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar devrinde gaz söktürücü olarak kullanılmıştır(2,3). İlk kodekslerimizden *Düstur al-Edviye*'de(20) kayıtlı olarak rezene, Eski Mısır çarşısında gaz söktürücü olarak aranırdı(14).

SAFRAN, Crocus

Crocus sativus (İridaceae) bitkisinin çiçeklerinin kurutulmuş stigmalarıdır. Yatıştırıcı, kuvvet verici, dış ağrıları kesici ve uterus hareketlerini artırıcı olarak infüzyon veya tentür halinde kullanımına rastlanmıştır(9,21). Drog, bileşimindeki uçucu yağdan dolayı sinir sistemi uyarıcısı, acı maddeden dolayı iştah açıcı etkiye sahiptir(9,10).

Safran, çok eskiden beri tanınmakta olup, eski Mezopotamya kodeksine kayıtlıdır(31). Eski Mısır'da ve eski Yunan'da kullanılmaktaydı(14). Kodekslerimizden *Düstur al-Edviye*'de(20) kayıtlı olan droğa, eski Aktariye Defterlerinde de rastlanmaktadır(14).

SAKIZ, Mastix

Pistacia lentiscus var. *chia*'nın (Anacardiaceae) gövde ve dallarından sızan ve havada katılaşıp reçinesidir(21). Bileşiminde uçucu yağ, reçine, acı madde vardır(21). Drog, stomasik etkisinden dolayı dahilen kullanılmaktadır(13,21).

Ebers Papirus'unda kayıtlı olan drog, eski Mısır ve eski Yunan'da tedavide yer almıştır(14). XVII yüzyılda Osmanlı hekimlerinin de midevi olarak kullandıkları bildirilen(2) Mastix, ilk kodekslerimizden *Düstur al-Edviye*'de kayıtlıdır(20).

SARI HALİLE, Fructus Terminaliae

Terminalia citrina bitkisinin meyvalarıdır(7). Drog, bileşiminde bulunan tanenden dolayı ishal kesici etki göstermektedir. Eski Mısır çarşısında da aynı amaç için aranırdı(14).

SİNAMEKİ, Folium Sennae

Cassia türlerinin (Leguminosae) kurutulmuş yapraklarıdır. Droğun etkisi antrasen türevi maddelerden ileri gelmektedir(10,19,21,28). Kalın bağırsağa tesir eden bir müshildir(10). Bileşimindeki reçinenin iritan etki göstermesinden dolayı karın ağrısına sebep olur(10,21,32). Drog taze iken uterusu iritan tesir gösterdiği

kurutularak kullanılır(32).

MLI VEYA ŞAŞLI

Literatürde herhangi bir bilgiye rastlanmıştır.

KER, Saccharum

Saccharum officinarum (Gramineae) Beta vulgaris (Chenopodiaceae) bitkilerin elde edilir. Bitkiler aleminde pek çok diholozitlerden biri olup, bitki tarafından gıda rezervi olarak biriktirilir. Onları tatlandırmak için kullanılmaktadır(32).

RÇİN, Cortex Cinnamomi

Cinnamomum ceylanicum ve Cinnamomum cassia (Lauraceae) bitkilerinin ç sürgünlerinin dış kabuğundan ayrılır ve havada kurutulmuş dal kabuklarıdır. Drog, ihtiva ettiği tanenden dolayı if astringen etkiye sahiptir(21). Drogun koku verici, stomaşik, antidiüretik, iseptik ve gaz söktürücü etkileri bilinmektedir(9,11,19,21).

Antik çağlardan beri tanınan droğa, sırlılar zamanına ait tıbbi papiruslarda rastlanmıştır(6). Eski Hint'de, eski Yunan'da(6) ve Osmanlılar döneminde(2) droğun gıda olarak kullanılan tarçın, ilk kodeksimizden Düstur al-Edviye'de kayıtlıdır(20).

RÇİN ÇİÇEĞİ

Literatürde herhangi bir bilgiye rastlanmıştır.

KE MERSİNİ

Literatürde herhangi bir bilgiye rastlanmıştır.

RYAK, Theriaque

Literatürde herhangi bir bilgiye rastlanmıştır.

DÜLKAHR, Radix Pyrethri

Anacyclus Pyrethrum (Compositae)

bitkisinin kurutulmuş kökleridir. Bileşiminde inulin, rezin, uçucu yağ ve pyrethrin taşımaktadır(10,13). Dahilen ağrı kesici ve iştah açıcı etkileri vardır(10). Drog, kuvvet verici olarak ve diş ağrılarına karşı infüzyon halinde kullanılmaktadır(13). Ayrıca rubefiyon ve stimulan etkisi görülmektedir(10,13). Udülhahr, eskiden Mısır çarşısında çok aranırdı(14).

VANİLYA, Fructus Vanilla

Vanilla planifolia (Orchidaceae) bitkisinin meyvalarıdır. Bileşiminde sabit yağ, reçine ve heterozit bulunur(9,10). Hafif bir sinir sistemi uyarıcısı, antispazmodik ve afrodisiyaktır(10,32).

YENİBAHAR, Fructus Pimentae

Pimenta officinalis'in (Mrytaceae) meyvalarıdır. Bileşiminde tanen, uçucu yağ ve sabit yağ vardır(21). Baharat olarak kullanılan drog, bugün olduğu gibi eskiden Mısır çarşısında satılırdı(14).

ZENCEFİL, Rhizoma Zingiberis

Zingiber officinale (Zingiberaceae) bitkisinin kurutulmuş rizomlarıdır. Bileşiminde uçucu yağ, rezin ve nişasta bulunmaktadır(11,12,13,19,21). Droğun stimulan, aromatik, korijen, karminatif, stomaşik, ekspektoran ve astringen etkileri bilinmektedir(11,12,13,19,21). Droğun, göğüs yumuşatıcı etkisi müsilağdan ileri gelmektedir(12).

Zencefil, çok eski devirlerden beri baharat olarak kullanılmakta olup, eski Hint tıbb kitaplarında da adı geçmektedir(23). DİOSCORİDES'in(18) midevi olarak kaydettiği zencefil den İBNİ SİNA'da(29) bahsetmektedir. Osmanlılar devrinde(2) midevi ve romatizma tedavisinde kullanılan drog, ilk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de kayıtlıdır(20).

ZERDEÇÖP, Rhizoma Curcumae

Curcuma domestica ve Curcuma longa bitkilerinin (Zingiberaceae) rizomlarıdır. Bileşiminde nişasta, uçucu yağ ve renk maddesi taşır(10). Droğun karminatif, sti-

mülan, tonik ve kolagog etkileri bilinmektedir(13).

İlk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de(20) kayıtlı olan drog, eski Mısır çarşısında çok satılırdı(14).

ZULUMBA, Rhizoma Zedoariae

Curcuma Zedoaria (Zingiberaceae) bitkisinin rizomlarıdır. Drog, karminatif, stomaşık, stimülan, ekspektoran ve diüretik olarak kullanılmaktadır(13).

Osmanlılar devrinde(2) hemoroid tedavisinde kullanılan drog, ilk kodekslerimizden Düstur al-Edviye'de(20) kayıtlı olup, eski Mısır çarşısında da aynı amaç için aranır(14).

Eskiden bu terkibe uygun olarak hazırlanan mesir macunu son yıllarda bazı maddelerin bulunamamasından dolayı 8-10 madde ile yapılmaya başlanmıştır(6).

Mesir macunu Darüşşifa'da başhekimin gözetiminde hazırlanırdı. 21 Mart'tan önce 41 çeşit baharat gerekli miktarlarda alınır ve Darüşşifa'da mevcut eczacılar tarafından karıştırılır ve dövülürdü. Daha sonraki yıllarda Darüşşifa'da akıl hastalarının tedavi edilmesi nedeniyle dövdürülme işlemi onlara yaptırılmaya başlandı.

Halkın inanışına göre akıl hastalarının dövülen baharattan yapılan macunun ayrı bir şifa verici özelliği bulunmaktaydı. Daha sonra macun haline getirilerek dağıtılırdı. Macunun dağıtılmasında ilk yıllarda Darüşşifa'daki hastalara, artan olursa Manisa'daki fakirlere verilmesi şart koşulmuştu. Macunun şöhretinin zamanla artması ve çevreden gelenlerin çoğalması nedeniyle cami minaresinden ve imaret kubelerinden atılma şekli doğmuştur(6,38).

Mesir macunu için gerekli para Darüşşifa vakfiyesinden sağlanırdı. Mesir macunu ilk defa 1539'da yapılmaya başlanmış ve bu iş için 800 akçe ayrılmıştı. Ödenek, 4. Sultan Mehmet Zamanında 1200, sonra da 2000 akçeye çıkarılmıştır. Sultan Reşat devrine kadar 100-200 altın verilirken, 1951'de 500 lira, 1958'de 6000 lira ödenek ayrılmıştır. Bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü Sultan Camii Külliyesi Vakfı tarafından mesir macunu yapılmak üzere Me-

sir Komitesi'ne yeteri kadar ödenek verilmektedir(6,22).

Mesir macununun inanışlara göre faydaları şunlardır:

1. Bu macundan yiyen kimseyi o yıl yılan sokmaz,
2. Nevruz günü ağır hastalar yerse iyileşirler,
3. Macun yiyenler bir sene boyunca hastalıklardan korunur,
4. Cinsi kudreti artırır,
5. Çocuk hastalıklarına iyi gelir,
6. Gelinlik çağındaki genç kızlar o yıl evlenir,
7. Macunun sarıldığı kağıt evlerin kapısına yapıştırılırsa o eve bir sene yılan girmez(22,25,36).

SONUÇ

Manisa'da her yıl 21 Mart'ı içine alan ve 1 hafta süren şenliklere Mesir Bayramı adı verilir. Bu bayram sırasında Hafsa Sultan Camiinin şerefelerinden halka 8-10 maddeden yapılan Mesir Macunu atılması geleneği sürdürülmektedir. Macunun tarihsel-geleneksel değerinin dışında herhangi bir tedavi edici veya antidot özelliği bulunmamaktadır. Buna rağmen halkın Mesir macunu yiyerek bazı hastalıklardan korunacağı ve kurtulacağı inancı sürmektedir. Mesir macunundan medet umanların sayısının giderek azalması ise halkın artık gelenekleri akılcı yönleriyle yaşattığı gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

1. Altınkurt, O., Gıdalarımız Bazılarının İzole Kurbağa Kalbi Üzerindeki Farmakolojik Etkileri, A.Ü. Ecz. Fak. Mec. 2(1), 37-46 (1972).
2. Asil, E., Osmanlı Saray Eczacılığı ve Osmanlılar Devrinde Kullanılan Drogların Farmakoloji ve Farkakognozi Yönünden İfade Ettiği Değerler (Doktora Tezi), A.Ü. Eczacılık Fakültesi, Ankara (1974).
3. Asil, E., Anadolu Selçukluları Devri Tıp ve Eczacılık Kurumu (Doçentlik Tezi), Ankara (1979).

dın Vilayeti Salnamesi, Türk Tarih
rumu Kütüphanesi Kayıt No: 29396
r No: II/1846.

yat, A.H., Manisa Mesir Bayramı ve
rüşşifa'sı, Manisa Turizm Demeği
yınları: 2.

ylav, N., Eczacılık Tarihi, Yörük
atbaası, İstanbul (1968).

ytop, A., Farmasötik Botanik, Baha
atbaası, İstanbul (1977).

ytop, T., Türkiye'nin Tıbbi ve Zehir-
Bitkileri, İsmail Akgün Matbaası, İs-
nbul (1963).

ayton, T., Farmakognoziye Giriş, İs-
ail Akgün Matbaası, İstanbul (1966)

aytop, T., Farmakognozi Ders Kitabı
'), Baha Matbaası, İstanbul (1971)

ezanger-Beauquesne, L., Pmkas, M.,
orck, M., Les Plantes Dans la Thera-
eutique Moderne, Editör: Maloine S.
.. 27, ruede l'Ecole de-Medicine,
5006 Paris (1975).

laus, E.P., Varro, E.T., Brady, L.R.,
armacognosy, Printed in the USA
1971).

çelebioğlu, S. Farmakognozi Repeti-
orium, Çelik Cilt Matbaası, İstanbul
1963).

Demirhan, A., Mısır Çarşısı Drogları
(Doktora Tezi), Sermet Matbaası, İs-
anbul (1975).

Diñçer, M.S., Mesir'in Mucidi Merkez
Efendi ve Hafsa Sultan, Mesir Mec.
Hep İleri Matbaası, 1971, s.10.

Eyüpoğlu, İ.Z., Tanrı Yaratan Toprak
Anadolu, Sinan Yayınları (1973).

Eyüpoğlu, İ.Z., Anadolu Kuvvet Ma-
cunları, Seçme Kitaplar (1976).

Gunther, R.T., The Greek Herbal of
Dioscorides, Hafner Publishing Co.,
New York (1959).

Güven, K.C., Tıbbi Formüller, Çelik
Cilt Matbaası, İstanbul (1969).

Hüseyin, S., Düstur al-Edviye, Mekteb-i
Tıbbiye Matbaası, İstanbul (1874).

Karamanoğlu, K., Farmasötik Botanik

Ders Kitabı, A.Ü. Ecz. Fak. Yayınları,
Sayı: 24, Ankara (1973).

22. Karaöz S., Mesir, Gediz Mat. (1960).

23. Major, R.H., A History of Medicine,
Press of Menasha, USA (1954).

24. Öktel, N.M., Farmakoloji 2. Fasikül,
Güzel İstanbul Matbaası, Ankara (1965)

25. Özönder, H., Mesir Macununun Tarih-
çesi, Hayat Tarih Mec: (4), 24-26
(1970).

26. Parmaksızoğlu, İ., Nevruz, Türk Ansik-
lopedisi, 25, 218 (1977).

27. Perrot, E., Paris, R., Les plantes Medi-
cinales(1), Presses Universitaires de
France (1971).

28. Perrot, E., Paris, R., Les plantes Medi-
cinales(2), Presses Ünversitaires de
France (1971).

29. Said, H.M., Al-Biruni's Book on Phar-
macy and Materia Medica, Hamdard
National Foundation, Pakistan, Karachi
(1973).

30. Soytürk, H., Mesir Bayramı'nın Doğu-
şu ve Mesir Macunu, Mesir Mec. (1971)

31. Şehsuvaroğlu, B.N., Eczacılık Tarihi
Dersleri, Hüsnütabat Matbaası, İstan-
bul (1970).

32. Tanker, M., Tanker, N., Farmakognozi
(I), Özışık Matbaası, İstanbul (1973).

33. Tanker, M., Tanker, N., Farmakognozi
Cilt 2, Reman Matbaası, İstanbul (1976)

34. Tuser, H., Manisa'da Mesir Bayramı, T.
F.A., 6, 2097 (1960).

35. Uzluk, F.N., Genel Tıp Tarihi I, Güzel
İstanbul Matbaası, Ankara (1958)

36. Ünver, S., Bahar Macunları, Hayat Ta-
rih Mecmuası (2), 16-20 (1972).

37. Yakar, N., Renkli Türkiye Bitkileri At-
lası, Fasikül I, II, III, Matbaa Teknis-
yenleri Basımevi, İstanbul (1964).

38. Yörükoğlu, N., Manisa Bimarhanesi, İ.
Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü Yayını, (1946).

39. Yörükoğlu, N., Mesir Sözcüğünün Eti-
molojisi, Mesirin Terkibi ve İhdas Se-
bebi, Ankara Tıp Bülteni, 4(2), 171-
188 (1982).